

A művészet

A szlovákiai magyar művészek az államfordulat előtt még mind részesei voltak a Budapesten centralizálódó magyar művészeti élet egységének. *Az 1918-i eseményekkel önálló kultúrtevékenységet* kezd alkotni Szlovákiában minden szellemi energia. Művészeink is, tarsolyukban a budapesti Akadémia, Nagybánya, a magyar naturalizmus és impresszionizmus útravalóival az új kultúrfoglatban új életet kezdtek élni, új célkitűzésekkel, új érvényesülési szempontokkal. Az érvényesülés lehetőségét, az anyagi alapokat, nem szabad szemünk elől eltéveszteni: ezek minden művészi élet feltételei, hát még kisebbségi helyzetünkben, ahol a megítélés szempontjai, a beérkezés lehetősége a többségi nép kultúrszempontjai által is erősen befolyásoltak.

Az államfordulat után legelőször is azon városokban indult meg a magyar képzőművészek szervezkedése, ahol a művészek és a magyar társadalom közötti kapcsolat erős volt. Így Kassán a *Kazinczy Társaság* keretei között, mint annak képzőművészeti szakosztálya, Komáromban ugyancsak a *Jókai Egyesület* fogadta önálló szakosztályként szárnyai alá a városbeli magyar képzőművészeket. Pozsonyban az immár 54 éves múltra visszatekintő *Képzőművészeti Egyesület*, melynek tagjai között ott találjuk a régi Pozsony német művészeit is. A magyar művészek később, 1933-ban, szűkebb csoportot alkottak az egyesület keretei között, Szlovenszkói úttörő Művészek címmel. Ezen csoport megalakulása évében országos kiállítás keretében mutatkozott be.

Az egyes városok belső életéhez kapcsolt, és így főleg helyi jellegű művészegyesületek keretein kívül álló, országos jellegű művészcsoporthozjárások közül az első megmozdulás a Flache Gyula kezdeményezésére 1926-ban alapított »Szlovenszkói Képzőművészek Egyesülete« volt. Működése nem korlátozódott kizárólag a magyar művészekre, szlovák tagjai is voltak. Ez a vegyes nemzetiségű megoldás nem mutatkozott célszerűnek és egy nagy érdeklődéssel

kísért kiállítási szezon után el is tűnt az egyesület szemeink elől. A *Csehszlovákiai Magyar Irodalmi és Művészeti Társaság* művészeti osztálya jelenti a következő átfogó művészeti szervet. Sajnos, az egyesület már indulása kezdetén annyira a csehszlovák kormány-pártok magyar tagozatainak kezébe került, hogy mind a mai napig, nem sikerült az elfordult magyar közvélemény bizalmát megszereznie, pedig közben alapos rendszerváltozáson ment keresztül.

A szlovák művészettel nincsen intézményes kapcsolata a szlovákiai magyar művészeti életnek. Néhány évvel ezelőtt Prágában rendeztek egy közös szlovákiai kiállítást, melyen a magyar és a német nemzetiségű művészek is résztvettek. A kiállítás rendezése körül azonban annyi mellőzés érte a magyar művészeket, hogy nehezen lehetne hasonló feltételek mellett újra megrendezni a közös kiállítást. Sokkal harmonikusabb volt a köztársasági elnök pozsonyi látogatása alkalmából rendezett nagy ünnepi kiállítás a Szlovák Művészházban. Ez a kiállítás úgy indult, hogy a rajta résztvevő művészegyesületek közös szervezetbe fognak tömörülni és megindítják a szükséges tárgyalásokat egy szlovákiai művészkamara felállítása érdekében. Sajnos, ez sem valósult meg, a kiállítás szétoszlott közös munkaterv nélkül Szociális szempontból sokat jelentett volna ennek megalakulása, mert intézményesíthette volna az állam gondoskodását. Így az egyre jobban szegényedő magyar társadalom vállaira hárult a művészek gondja is. Az esetről-esetre történő szerény összegű állami vásárlások nem sokat segítenek. A *szociális helyzet* sokkal súlyosabban érinti a kisebbségi sorsban élő művészt, mint a többségit. Nincsen semmiféle lehetősége, módja az érvényesülésre, a határok sorompói lezárva, még a magyar nyelvterületek érdeklődésére sem számíthat.

*

Az új életformára berendezkedő szlovákiai magyar szellemi életnek, kihullva a magyar államiság kereteiből, új alapok és értelem után kellett néznie. Mi adhatott más alapot, lendületet és célt életének, mint maga *a föld*, amelyhez a sors *évezrede* kapcsolta a magyarságot? Szlovákia több lett számunkra a saját történelmi és geográfiai léténél. Metafizika lett. Problémává vált. Verseik, cikkek, képek igyekeztek kifejezni és valósággá emelni ezt a vágyat.

Így alakult ki az öncélú »szlovenszkóiség« gondolata. Ez az irány erősen *szeparatistikus* álláspontot foglalt el a magyarországi szellemi fejlődéssel szemben. Nem volt ellenséges, de nem is nagyon törődött vele. Az irodalmi síkon keletkezett gondolat azután lassan politikai élt vett föl. Az állandóan hangoztatott »szlovenszkóiség« kitűnő propagandának bizonyult ahhoz, hogy a szlovákiai magyar szellemiséget leválassza az egységes magyar kultúrfejlődés testéről.

A képzőművészetben sokkal nehezebb volt a »szlovenszkóiség« ügye. Szlovákiában még a háború előtti szlovák művészeknek sem volt egységes és kialakult művészi karaktere. Csak egyéniségei

voltak, de nem volt stílusa, nemzeti művészete. Az új államkeretben a fiatal szlovák művészek célkitűzése közös volt: formát és egyéni stílust akartak adni a szlovák szellemnek a képzőművészetben. Az út könnyebbik fele a téma volt. A sajátos szlovenszkói táj, a Tátra, a Kriván, a Gyömbér hegyvidéke, a Vág # és a népviseletes szlovák paraszt. A cseh művészet példával is szolgált törekvésükhöz. A fiatal szlovák művészek serege vág neki a feladatnak. Ám a fiatal művészek nem annyira a nyugati *művészi* minták felé tekintenek, mint amennyire inkább meglepő részletek, frappáns beállítások után indulnak a hegyek között, hogy olyant nyújthassanak, amilyenre eddig még nem volt példa a szlovák művészetben. A katalógusokban a pontos helymegjelölés, a képen a tökéletes és ráismerhető rajz a lényeg. Valóságos térképelési munka folyik közöttük. De ebben nem marasztalhatók el teljesen a művészek. A hivatalos képvásárlók, a képvásárló szlovák értelmiség megkívánta a föld- és néprajzi jellegzetességet a képtől. *A magyar művészek közül néhányan szintén belekerültek ezen áramlat sodrába.*

Művészi elvet, stílustörekvést nem jelentett ez az irány. A szlovák művészet másik szárnya bizonyítja ezt, ahol néhány kiválasztott, távol a népszerűség hangos megnyilvánulásától, a nyugati művészet formaproblémáin keresztül igyekezett kifejezni önmagát és a szláv lélek rezdüléseit.

A magyar művészek »szlovenszkóisága« is a tájban mozgott. A folklorisztikus elemek (háttérbe szorultak, mert jellemző magyar etnikai szigeteink nincsenek. A tájfestés, a regionális életszemlélet nem adott feleletet a művészet problémáira. Különösen a modern művészeti irányok, amelyek nyugat felől, részben Bécs, részben Prága közvetítésével érték művészetünket, állottak teljesen ellentétben a népies felfogással. A szlovák művészetben gyakran találunk példát az ellentmondások egyeztetésére s ez sokszor a magyar művészeket is megkísértette. A naturalisztikus témát, elvont, gyakran kubisztikus formavisszaadással igyekeztek modernné tenni, anélkül, hogy számbavették volna az új művészet elvont, idealisztikus ábrázolási módját. A tárgyi hűséget a művészi elvonással nem lehet olymódon összeegyeztetni, hogy a művészet kárát ne vallja. *A regionalizmus csődje nyilvánvaló*, a művészetiben a tiszta művészeti szempontok az irányadók! A kép problémáját a lényeg adja és nem a tárgya.

A »szlovenszkóiság« csődje bebizonyította, hogy Szlovákia magyarsága éppúgy hozzátartozik az egyetemes magyar kultúrféjlődéshez, mint az anyaországbeli magyar szellemiség. A magyar kulturális és művészeti élet egységes és oszthatatlan!

Tételünket a szlovákiai magyar művészeti életre mégsem alkalmazhatjuk teljesen. *Az anyaországbeli kultúrpolitika még sohasem cselekedett ennek értelmében!* Az utódállamokbeli magyarság teljesen magára hagyatva küzd problémáival. Jellemző például, hogy az egyetlen Bernáth Aurél kivételével, akire szeretettel gondolnak művészeink, még egy magyarországi művész vagy művészeti egyesület

sem jött Szlovákiába úgy kiállítani, hogy meg ne kerülte volna az itteni hivatalos magyar művészeti szervezeteket. Tisztára üzleti vállalkozássá süllyedt így kirándulásuk, amelyek a mai nehéz gazdasági életben ugyan már teljesen megszűntek, de a konjunktúra éveiben rendszerezett volt. Még Iványi-Grünwald Béla szlovákiai útja is ilyen kereskedelmi rendezés volt, egybekötve a régebben eladott képeinek hitelesítésével. Élelmes képügynökök som, tömte a szlovákiai magyar úri szalonokat a pesti giccsestők munkáival. Innen védekezni nagyon nehéz, odaátról intézkedés még ma is késik, így akaratlanul is *az anyaország kultúrgyarmatává váltunk az anyaországbeli kultúra áldásai nélkül*. A könyvpiacra még reménytelenebb a helyzet. A művészetért, könyvért ilymódon kiadott pénz teljesen kiesik az érteik egészséges körforgásából és nem válik a művész anyagi alapjainak javulásával újra művészetté és értéké.

Az anyagi és erkölcsi kár, mely a szlovákiai magyar művészeti életet érte így, eltörlül a szellemi és művészeti kár mellett. Művészeink teljesen elvesztették az anyaországbeli művészettel való közös fejlődési kapcsolatot. *A prágai művészet közvetítésével* a szürrealizmus, majd az új realizmus hatása vonult végig művészetünkön. Mind a kettő mögött kihangsúlyozott *szociális tartalom* jelentkezik. Érdekes megjegyezni, hogy A. Breton 1935-ben megjelent újabb szürrealista kiáltványát, amelyben a szürrealizmus politikai helyzetéről számol be, elsőnek Prágában adta elő. Az új realizmus hulláma, mint a szocializmus első művészeti formája, megtermékenyítette az egész modern cseh pikúrát is. A művészet így *politikai* magatartást fejezett ki. Az új realizmus is hasonló áramlattal jött Oroszországból. A valóság, a mindennapi élet szemlélete tükröződik benne vissza, az eredeti program szerint, mely nem leplezi a művészet illúzióival a dolgozó ember tényleges helyzetét a társadalomban és a természetben. A finomabb és a művészet belső kérdéseire közelebb jutott szürrealizmusnak sok szép alkotást köszönhetünk Szlovákiában, addig az új realizmus eredeti programjából nagyon keveset váltott be, azt is inkább a grafika és a plakát területén, mint a nagy művészi méreteken.

Művészetünk általános képe így meglehetősen tarka. A *régebbi* évszázadokból való művészek akadémikus és naturalisztikus felfogása mellett a *fiatalabb* művészek minden nyugati hatásra erősen reagáló művészete helyezkedik el. Valami kozmopolita szellem leng alkotásaik felett, az ú. n. modern építészet műveire hasonlóan, amelyből *hiányzik a nemzeti szellem és az eddigi fejlődés eredményeinek, a művészi tradíciónak hatása*. Humusz nélküli, gyökértelen művészet a miénk, alig egy millió magyarság nem szolgálhat a kisebbségi sorsban művészethordozó rétegül, különösen akkor nem, amikor a szellemiek és a művészet szükséglete nem jelent nála sem nemzeti, sem pedig társadalmi igényt. A saját társadalmától és az anyaországbeli művészeti élettől egyaránt elhagyott művészeink sorsa néha heroikus, mert reménytelen és kilátástalan feladatra vállalkoztak: kifejezni egy kor, egy nemzetdarab szellemiségét a művészet

területén anélkül, hogy a nemzeti közvélemény valamilyen formában is tudomásul venné törekvéseiket. Szándékosan kerüljük beszámolónkban az egyes művészek jellemzését. Kialakulatlan még az általános kép, korai lenne a végleges regisztrálás. A jelenségek pedig, amelyek meghatározzák művészeti életünket, inkább a kisebbségi élet nehézségeiből erednek, mintsem művészeti jellegűek.

Brogyányi Kálmán.